

 een doordacht curriculum
dat doen we *samen*

De basics van formatief evalueren: aan de slag met de FE-cyclus

4 november 2020

Gerdineke van Silfhout

een doordacht curriculum
dat doen we *samen*

Inhoud

1. Wat is formatief evalueren?
2. Waarom doe je het?
3. Hoe ziet het eruit in de klas?
4. Hoe ziet FE eruit in jouw klas?

Heel veel begrippen

In de chat: welk(e)
begrip(pen) gebruiken
jullie en waarom?

Formatief evalueren

Formatief werken

Formatief handelen

Formatief toetsen

Formative assessment

Ontwikkelingsgericht lesgeven

slo

Wat is formatief evalueren?

FE is een cyclisch proces gericht op verder leren waarbij zowel docent als leerlingen:

- helder hebben waar zij naartoe werken;
- een goed beeld hebben van waar zij staan;
- met gerichte instructie en feedback (nog) niet behaalde doelstellingen kunnen bereiken.

Dylan Wiliam

Model FE: 5 strategieën

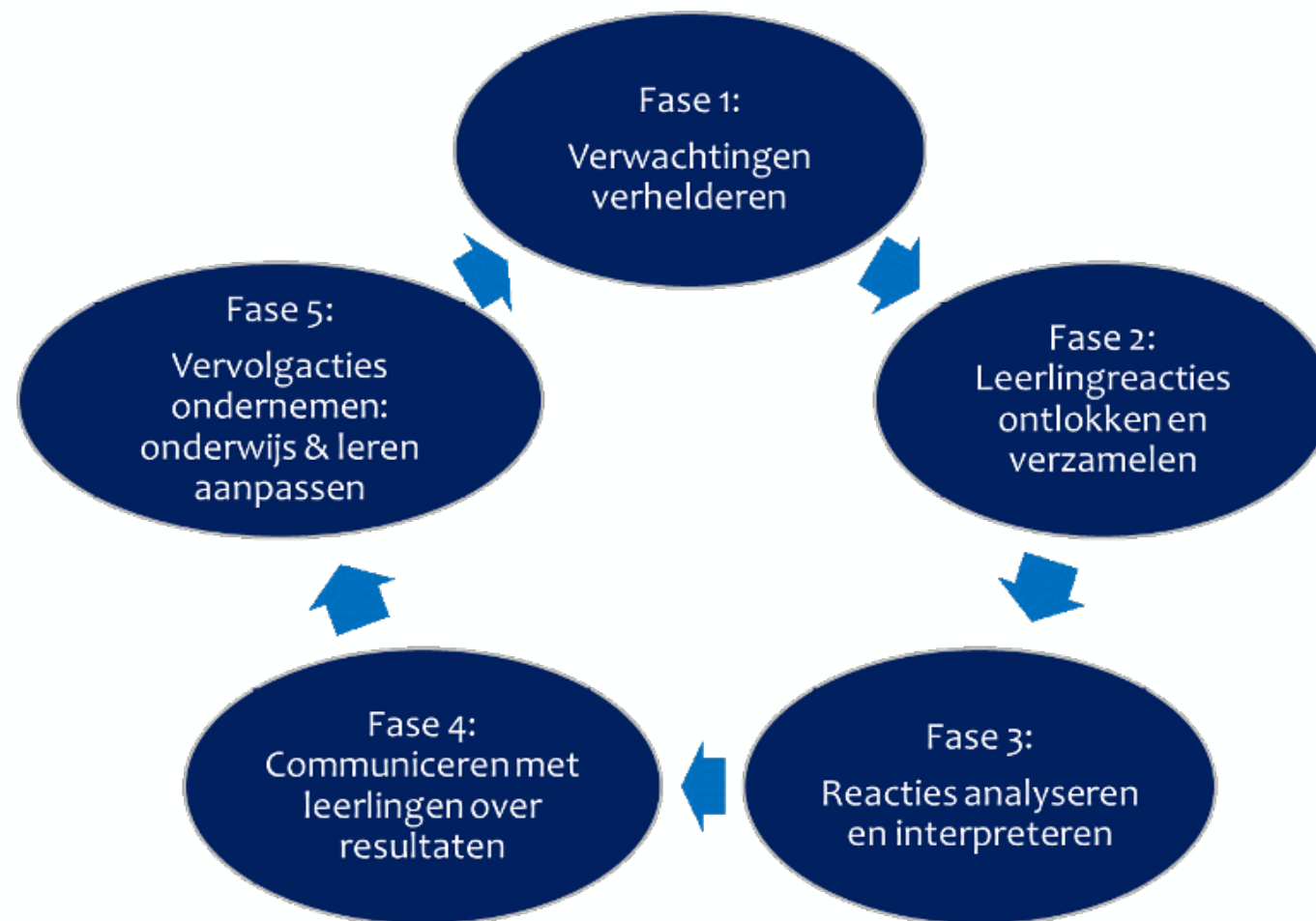
	Waar werkt de leerling naartoe?	Waar is de leerling nu?	Hoe komt de leerling naar de gewenste situatie?
Leraar	1. Verhelderen van leerdoelen en delen van criteria voor succes	2. Realiseren van effectieve discussies, taken en activiteiten die bewijs leveren voor leren	3. Feedback geven gericht op verder leren
Mede-leerling	Begrijpen en delen van leerdoelen en criteria voor succes	4. Activeren van leerlingen als belangrijke informatiebronnen voor elkaar	
Leerling	Begrijpen van leerdoelen en criteria voor succes	5. Activeren van leerlingen in het stimuleren van eigenaarschap over het eigen leren	

Figuur 1: Vijf strategieën van formatief evalueren (Leahy, Lyon, Thompson & Wiliam, 2005).

De formatieve toetscyclus: Gulikers & Baartman, 2017.

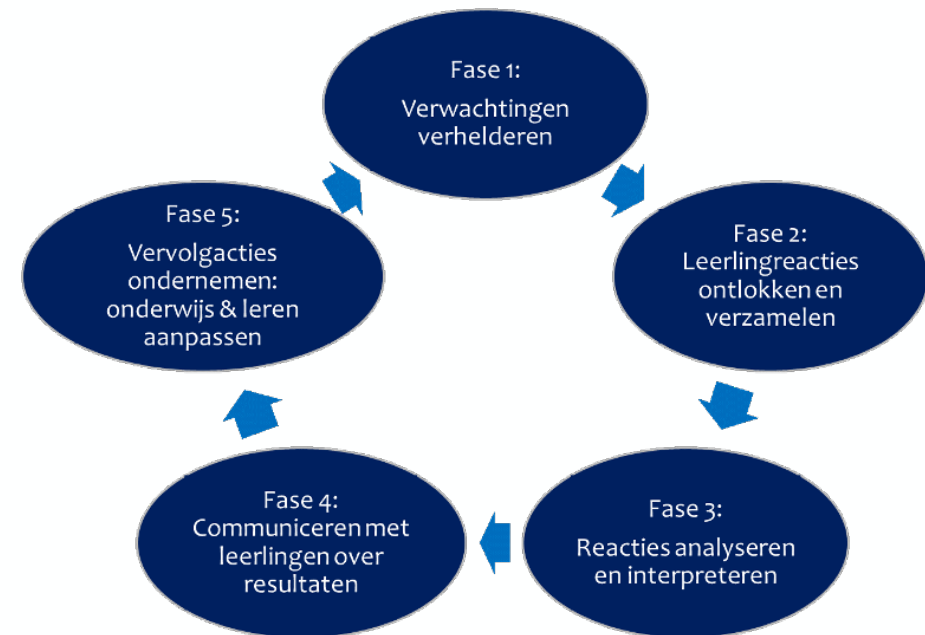
Gulikers & Baartman

Model FE: 5 fasen

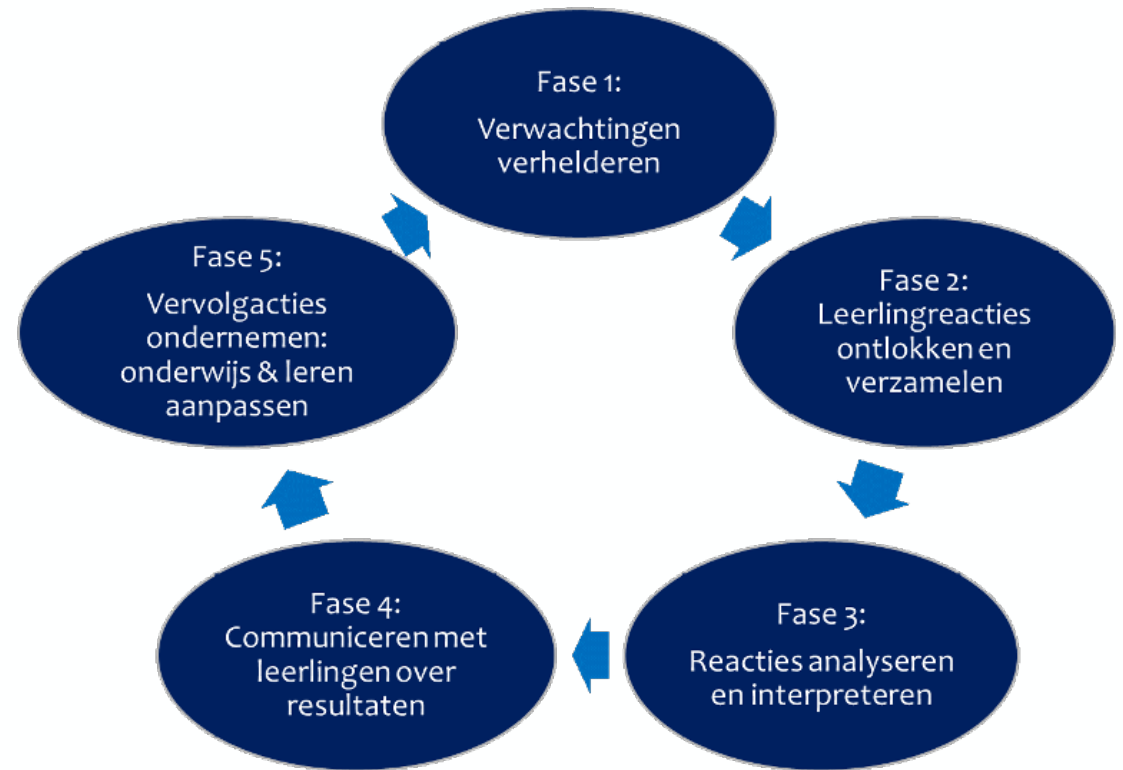
In de chat: geef aan wat volgens jou een sterk punt is van (een van) beide modellen

	Waar werkt de leerling naartoe?	Waar is de leerling nu?	Hoe komt de leerling naar de gewenste situatie?
Leraar	1. Verhelderen van leerdoelen en delen van criteria voor succes	2. Realiseren van effectieve discussies, taken en activiteiten die bewijs leveren voor leren	3. Feedback geven gericht op verder leren
Mede-leerling	Begrijpen en delen van leerdoelen en criteria voor succes	4. Activeren van leerlingen als belangrijke informatiebronnen voor elkaar	
Leerling	Begrijpen van leerdoelen en criteria voor succes	5. Activeren van leerlingen in het stimuleren van eigenaarschap over het eigen leren	

Wat is formatief evalueren?

- Cyclisch proces
- Doelgericht i.p.v. toetsgericht
- Leraar én leerlingen zijn actief
- Interactie om het leren vorm te geven

Fase 1: Verwachtingen verhelderen

Fase 1: Verwachtingen verhelderen

Een leerdoel op het bord is niet genoeg.

Weten de leerlingen ook wanneer ze het leerdoel bereikt hebben?

Succescriteria geven zicht op de mate waarin een leerling het leerdoel heeft behaald.

- Beschrijven observeerbaar gedrag;
- Bieden leerlingen houvast en inzicht tijdens het leren en de leerkracht mogelijkheden om onderwijs op maat te geven.

Taal/Nederlands: succescriteria formuleren

Succescriteria verhelderen bij het houden van een boekpitch

Kijkvraag bij drie boekpitches van bekende auteurs:

- Wat doet de auteur goed tijdens zijn boekpitch?
- Individueel 1 pluspunt noteren
- In groepjes uitwisselen en drie dingen noteren die ze samen goed vinden
- Klassikaal criteria formuleren + ordenen/wegen (inhoud, opbouw...)

Aardrijkskunde: succescriteria geven

- Leerlingen werken in drie lessen aan hun kaartvaardigheden
- Leerlingen bekijken voorbeeld-uitwerkingen van andere leerlingen met elkaar a.d.h.v. besproken succescriteria
- Met de opgedane kennis:
  - maken ze in les 2 en 3 hun eigen kaart
  - rekenen ze de schaal uit
  - tekenen de route van huis naar school in, inclusief de belangrijkste kaartonderdelen, lijnen, vlakken en symbolen.

De rol van de leerling

Waar komt in deze twee voorbeelden de actieve rol van de leerling én zijn eigenaarschap over eigen leren in tot uitdrukking?

Uitwisseling

Fase 1: ook voor de onderbouw po

Groep 1-2

- Thema: reizen – water – duiken
- Creatieve opdracht: kenmerken van een duiker laten zien
- Samen bedenken: wat moet er op de tekening te zien zijn?
  - ☐ Hij moet ogen, een mond en een neus hebben.
  - ☐ Hij moet een duikbril hebben en een buisje om te ademen.
  - ☐ De duiker is onder water, dus je moet water om de duiker heen kleuren.

Fase 1: verwachtingen verhelderen

Samenvattend:

- Onderwijzen zonder leerdoelen gaat nog wel. Leren zonder **succescriteria** is 'hopeless' (John Hattie).
- **Voorbeelden** zijn cruciaal voor het verhelderen, delen en begrijpen van leerdoelen en succescriteria.
- **Actieve deelname** én eigenaarschap van alle leerlingen is daarbij van belang.
- De les(senserie) hoeft niet altijd met fase 1 te beginnen.
- Fase 1 **kost tijd** maar betaalt zich terug: dieper leren + eigenaarschap.

Fase 2 en 3: leerlingreacties ontlokken, analyseren en interpreteren

Hoe verzamel je informatie?

Informeel informatie verzamelen over het leerproces, bv.:
vragen in de klas,
discussies in de klas,
observeren

Formeel informatie verzamelen over het leerproces, bv.:
Methode-afhankelijke en
methode-onafhankelijke toetsen

Rijke vragen stellen

Welke versie
checkt beter het
begrip van het
concept
'dood/levend'?

Versie 1

Welke zijn levend?

- A. Steen
- B. Kat
- C. Tafel
- D. Vogel

Versie 2

Welke zijn levend?

- A. Gras
- B. Bus
- C. Computer
- D. Boom

Nederlands: Rijke vragen stellen (fase 2, 3)

Is 13 een even getal?

Een vergelijking

Waarom is 13 een oneven getal?

Is een vleermuis een zoogdier?

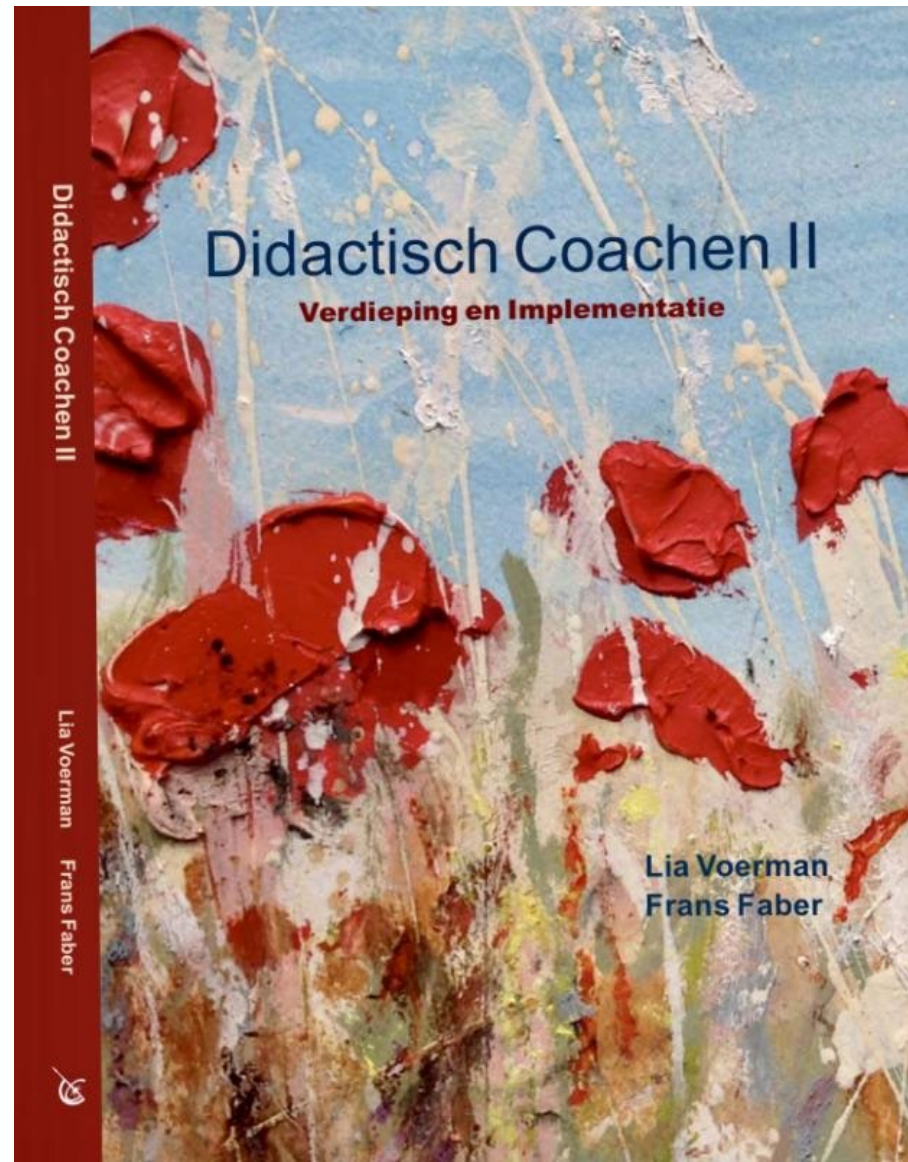
Een tegenstelling

Waarom is een vleermuis een zoogdier en een pinguïn niet?

Wat is de bedoeling van 'een stille tocht'?

Het woordje: zou

Wat zou de bedoeling van 'een stille tocht' kunnen zijn?

Voerman & Faber, 2020

Rekenen-wiskunde: ordenen van (komma)getallen (fase 2 + 3 én 4 + 5)

- Leerlingen maken enkele ordenopgaven in een visueel schema (fase 2).

					Kleinst		Grootst
a	6	9	5				
b	168	97	201				
c	0,3	0,1	0,6				
d	0,37	0,1	0,23				
e	0,65	19	8,7				
f	0,07	0,23	0,1				
g	0,55	0,8	0,14				
h	0,438	0,4	0,44				

- De docent loopt rond en analyseert (fase 3).
- Afhankelijk van hoeveel fouten er gemaakt zijn, kiest de docent voor klassikale feedback bij twee opgaven of voor feedback en instructie in een kleiner groepje (fase 4).
- Leerlingen kunnen de overige opgaven in tweetallen nakijken en verbeteren of zelf enkele opgaven formuleren op kaartjes en elkaar bevragen (fase 5).

Taal: grammatica en spelling

- Visuele formats, snelle diagnose, snelle feedback

Organiseer TIJDIG
zicht op leren in de
klas

<i>Werkblad Het herkennen van de persoonsvorm: Zijn de vetgedrukte werkwoordsvormen IN HOOFDLETTERS in de zin een persoonsvorm? Geef je antwoord door een kruisje X in de "ja" of "nee" kolom.</i>		
Zinnen	Ja	Nee
1 Een vrouw LOOPT in een vreemde stad.		
2 Ze MOET al een poosje heel nodig naar de wc.		
3 Een openbaar toilet is in geen velden of wegen te BEKENNEN .		
4 Als ze langs een rouwcentrum loopt, BESLUIT ze daar even van de wc gebruik te maken.		
Plenair moment		
5 Na afloop BEZOEKT ze nog even de rouwkamer.		
6 Daar ligt een oude man OPGEBAARD .		
7 De vrouw BIDT even voor de man.		
8 Ze schrijft haar naam in het gastenboek voor ze het rouwcentrum VERLAAT .		
Plenair moment		
9 Twee maanden later ONTVANGT de vrouw een brief.		
10 Daarin staat dat ze de hele erfenis van € 100.000 KRIJGT .		
11 De man bepaalde in zijn testament dat zijn vermogen VERDEELD moest worden onder de aanwezigen bij zijn uitvaart.		
12 Zij WAS de enige.		
<i>Figuur 1.3 Een format voor snelle diagnose van grammatica (Meindersma, 2015). Bron: eenechtbroodje aap.nl</i>		

<https://slo.nl/@12540/formatieve-evaluatie-0/>

De rol van de leerling

Inhoud en vorm

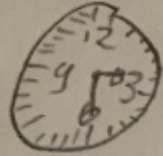
- Draagt de leraar de leeractiviteit aan?
- Kiest de leerling uit een aantal activiteiten?
- Mag de leerling zelf 'bewijs' leveren?
- Vergelijkt de leraar of de leerling eigen of andermans werk met de criteria?

Zo is de leerling bewust bezig met vorderingen en groei

Ik kan de twee digitale tijden opschrijven

3:13
15:13

15:30

13:03
00:03

11:07
23:07

18:04
23:04

Uitwisseling: in
hoeverre komen fase 2
en 3 in dit voorbeeld
terug?

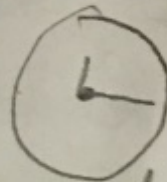
Wat wil ik leren?
Wat kan ik al?

Datum

- Ik kan bij alle analoge kloktijden de twee digitale tijden schrijven die erbij horen.

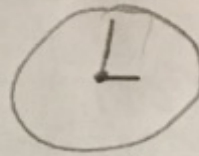
21 jan 21 jan

Laat hieronder zien wat je al wel kunt (bijvoorbeeld door kloktijden te tekenen en de tijden erbij te schrijven of door te vertellen en te laten zien met voorbeelden).
Laat het zien met makkelijke en moeilijke voorbeelden.

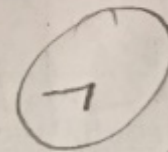
moeilijk

12:03
00:03

makelijk

03:12
15:12

moeilijk

06:09

Fase 2 & 3 samengevat

- Selecteer activiteiten **passend** bij de leerdoelen en succescriteria
  - Bedenk wat je met de informatie gaat doen
  - **Less is more**: data zonder analyse is 'hopeless'
  - Iedereen doet mee
  - Leerlingen hebben **denktijd**
  - Er is interactie/uitwisseling
  - Analyse kan ook door (mede)leerlingen worden gedaan
-

Werking

Hieronder vindt u alle 19 beschreven activiteiten met een aanduiding op welk moment in de les ze gebruikt kunnen worden. Rechtsonder is een link naar de volledige publicatie met alle 19 activiteiten.

- Activiteit 1 - Verslag leggen en uitdagen (begin les)	- Activiteit 2 - Flapover vragen (begin les)	- Activiteit 3 - Even schrijven/tekenen (begin, einde les)	- Activiteit 4 - Brainstormen (begin, einde les)
- Activiteit 5 - Gekleurd werken (tijdens les)	- Activiteit 6 - Iedereen denkt na (tijdens, einde les)	- Activiteit 7 - In het spotlicht (tijdens, einde les)	- Activiteit 8 - Allemaal tegelijk (tijdens, einde les)
- Activiteit 9 - Basketbal (tijdens, einde les)	- Activiteit 10 - Denk alleen, denk samen en deel (tijdens, einde les)	- Activiteit 11 - Dobbelen of draaien (tijdens, einde les)	- Activiteit 12 - Zes vragen (tijdens, einde les)
- Activiteit 13 - Boarding & departure pass (tijdens, einde les)	- Activiteit 14 - Plus-Minus-Interessant (einde les)	- Activiteit 15 - Twee minuten delen (einde les)	- Activiteit 16 - Post-it (einde les)
- Activiteit 17 - Drie, twee, een (einde les)	- Activiteit 18 - Leerdriehoek (einde les)	- Activiteit 19 - Reflectiepagina (einde les)	- Activiteit 1 t/m 19 - Volledige publicatie

Fase 4 en 5: Communiceren met leerlingen en Vervolgacties ondernemen

Vmbo: een recept maken

- In groepjes van zes: recepten worden op een tafel naast elkaar gelegd. Leerlingen bekijken elkaars recepten. Het lijstje met succescriteria opgesteld in de eerdere lessen wordt daarbij geprojecteerd of uitgedeeld.
- 1. Vervolgens worden de recepten in de groep besproken. Bij elk recept stelt de leraar of een van de leerlingen (tutor) de vraag:

Vind je dit een duidelijk recept?

Denk je dat je dit zelf kunt maken? En waarom wel/niet?

Heb je tips voor de maker van het recept? *lijstje met aandachtspunten

- 1. Tot slot vertellen de leerlingen welk gerecht zij het lekkerste vinden en leggen kort uit waarom.

Feedbackvragen koppelen en feedback geven

In groepjes, elke leerling krijgt zijn eigen en elkaars tekst en tweelosse feedbackvragen per tekst

Feedback	Bij tekst .. omdat:	Tips voor verbetering
Zijn er ook overeenkomsten tussen de basisschool en de middelbare school te bedenken?		Naam: Tip:
Je tekst is één groot geheel. Kun je je tekst opdelen in alinea's? Weet je nog wanneer je een nieuwe alinea begint?		Naam: Tip:
Hoe maak je een goede alinea? Hoe laat je in de tekst zien dat er een nieuwe alinea begint ?		Naam: Tip:
Heeft jouw tekst een slot dus een afsluitende alinea? Aan welke woorden herken je een slot? Wat staat er in een slot?		Naam: Tip:

Coderen van feedback

Als leerlingen een tekst hebben geschreven, geeft de leraar geen score of oordeel in de vorm van goed/niet goed, maar gebruikt codes voor criteria en noteert dit voor de zin/alinea (bijv. codes voor grammatica- en spellingsregels).

- > leerlingen vinden dit zelf lastig
- > analyse kunnen ze wel maken
- > vervolgacties met hulp

Feedback door leraar en (mede)leerling

Feedback moet:

1. altijd leiden tot een vervolgactie -> leerlingen moeten er z.s.m. iets mee
2. behapbaar zijn: gekoppeld zijn aan de leerdoelen en succescriteria richting geven aan hoe te verbeteren
3. denken én actie veroorzaken (zweet op goede rug)
4. niet enkel gericht zijn op persoon, maar op taak, proces en zelfregulatie
5. bruikbaar zijn voor een nieuwe taak in een nieuwe context
6. binnen een leerlijn zijn ingebed

De rol van de leerling

- Geeft de leraar feedback, of is er sprake van peer en self feedback?
- Denkt de leerling mee in hoe hij verder werkt aan zijn doelen: met de leraar, een andere leerling of zelf?

Als de leraar duidelijk maakt op welke manier hij kan verder leren, kan de leerling meedenken over hoe dat eruitziet.

Zo werkt de leerling aan motivatie én eigenaarschap

slo

Geschiedenis

Uitwisseling: van welke fase(n) is hier volgens jou sprake?

- Leerlingen kiezen bv uit het boek 10 gebeurtenissen uit die zij belangrijk vinden (in duo's).
- Ze noteren die op 10 kaartjes.
- Op de achterkant zetten ze het jaartal.
- Ze wisselen hun kaartjes uit met een ander duo.
- Het andere duo probeert de kaartjes in goede volgorde te leggen.
- Als ze klaar zijn, draaien ze de kaartjes om en checken ze hun volgorde.
- De leraar loopt rond en stelt alleen vragen.

FE: waarom willen/doen jullie dat?

...

...

...

...

...

Uitwisseling

Formatief evalueren: waarom doe je dat?

Zelfregulering: stimuleren van een actieve houding en eigenaarschap bij leerlingen.

Motivatie: aansluiten bij de 'drive' om te leren.

Verdieping van kennis en vaardigheden (diep leren).

Ononderbroken ontwikkelingsproces van leerlingen bevorderen.

Reactie op de toetscultuur (leren voor een cijfer).

Samen werken aan
formatief
evalueren

Inspirerende materialen

CIJFERS GEVEN WERKT NIET

DYLAN WILIAM

DIDACTIEF
WISSEN OM VERBODEN VOOR DE KENNISMAATSCHAP

Leren zichtbaar maken met Formatieve Assessment

Laat leerlingen de volgende stap zetten in hun leerproces

Het praktijkboek van
Shirley Clarke

Beveiligd door Anemiek van Gest
met bijdragen van Jeroen, Joke, Mar, schiedkewer en Dierk Wille

Dominique Sluijsmans & René Kneyber (red.)

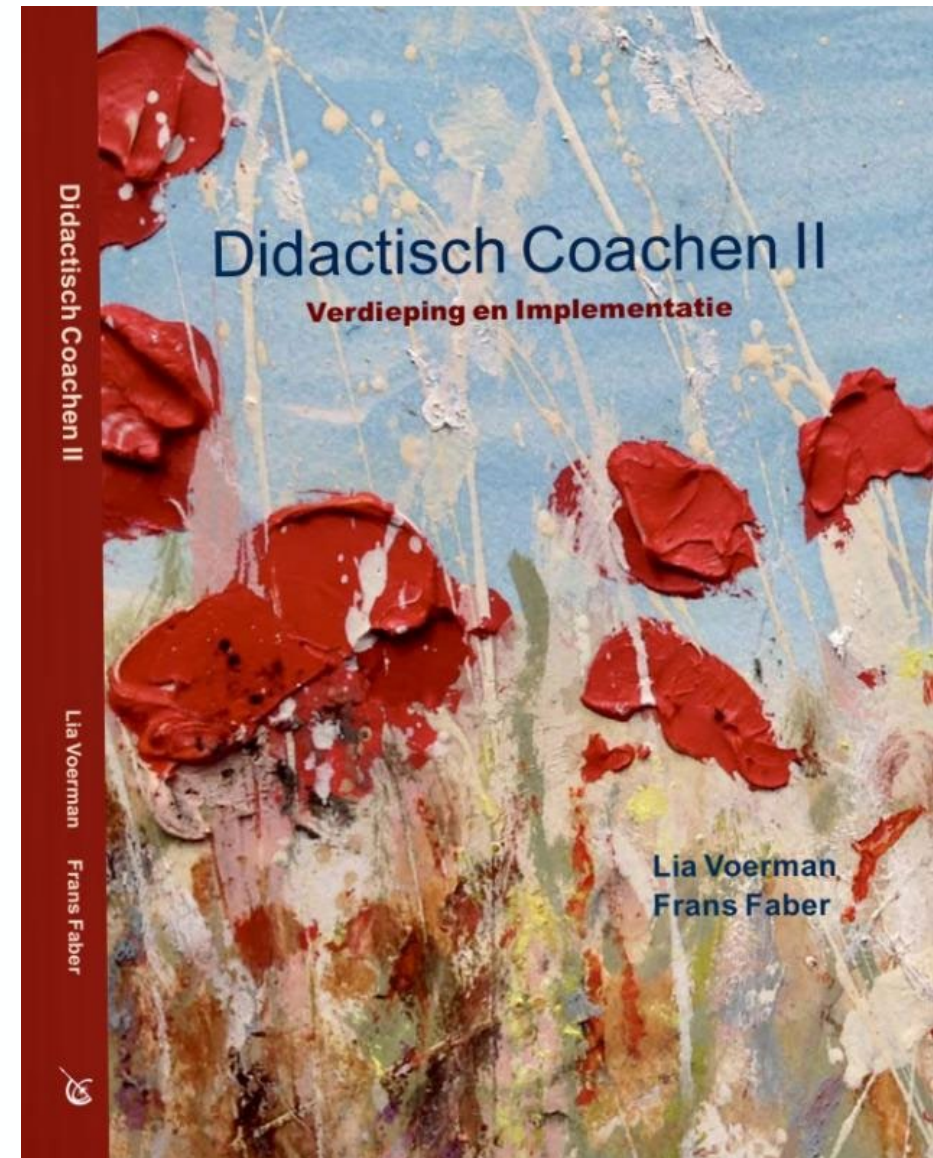
Toetsrevolutie

Naar een feedbackcultuur
in het voortgezet onderwijs

<https://www.ou.nl/web/wijze-lessen>

Voerman & Faber, 2020

 een doordacht curriculum
dat doen we *samen*

Lesvoorbeelden

19 maart 2020

> leraar po

> leraar vmbo

- [lesvoorbeelden](#)
- aan de slag
- links

> leraar havo/vwo

> schoolleider vo

> lerarenopleiders

Hier vind je geordend per leergebied (talen, exacte vakken etc.) allerlei inspirerende voorbeelden van formatieve praktijken in de klas. De voorbeelden geven een beeld van hoe formatief evalueren eruit kan zien bij de verschillende vakken. Ze inspireren, prikkelen en zetten aan tot denken: wat maakt deze lespraktijk nu formatief?

 een doordacht curriculum
dat doen we *samen*

Dank voor je bijdrage!

Ezine formatief evalueren bij Passende Perspectieven:
<https://magazines.slo.nl/formatief-evalueren-bij-taal-in-het-vmbo/cover/>

Gerdineke van Silfhout: g.vansilfhout@slo.nl